

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ
КАФЕДРА ПСИХОЛОГІЇ**

Кваліфікаційна робота магістра

на тему: **ОСОБЛИВОСТІ ВТОРИННОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ СУЧАСНОГО
ВЧИТЕЛЯ**

Виконав: студент 2 курсу, групи 8.0531
спеціальності 053– Психологія

Шарко Артем Миколайович

Керівник: д.психол.н., професор Ткалич М.Г.

Рецензент: к.психол.н., доц. Залановська Л.І.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет соціальної педагогіки та психології
Кафедра психології
Рівень вищої освіти магістр
Спеціальність 053 Психологія
Освітня програма Психологія

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри _____

к.психол.н., доцент. Н.О. Губа

« ____ » _____ 2022 р.

ЗАВДАННЯ

НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТУ

Шарко Артем Миколайович

Тема роботи Особливості вторинної соціалізації сучасного вчителя
керівник роботи Ткалич М.Г., д.психол.н., професор кафедри психології
затверджені наказом ЗНУ від «20» 07 2022 року № 884-с

2. Строк подання студентом роботи _____
3. Вихідні дані до роботи аналіз психолого-педагогічної літератури.
4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки: визначити основні аспекти соціалізації особистості; дослідити основні підходи до вторинної соціалізації особистості; проаналізувати дистанційне навчання, як агент вторинної соціалізації вчителя; зробити аналіз психологічних компонентів профілю вчителя, як споживача дистанційного навчання.
5. Перелік графічного матеріалу: немає.
6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		Завдання Видав	Завдання прийняв
Вступ	Ткалич М.Г., професор		
Розділ 1	Ткалич М.Г., професор		
Розділ 2	Ткалич М.Г., професор		
Висновки	Ткалич М.Г., професор		

7. Дата видачі завдання _____

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Збір та систематизація матеріалу	січень-березень 2022 р.	Виконано
2	Робота над вступом	березень 2022 р.	Виконано
3	Робота над першим розділом	квітень-червень 2022 р.	Виконано
4	Робота над другим розділом	липень-серпень 2022 р.	Виконано
5	Написання висновків	вересень 2022 р.	Виконано
6	Передзахист	листопад 2022 р.	Виконано
7	Нормоконтроль	листопад 2022 р.	Виконано

Студент _____ Шарко А.М.

Керівник роботи _____ Ткалич М.Г.

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер _____ Грєдинарова О. М.

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота магістра: 62 сторінки, 40 джерел.

Об'єкт: дистанційне навчання, як агент вторинної соціалізації.

Предмет: особливості вторинної соціалізації сучасного вчителя.

Мета: провести комплексне дослідження особливостей дистанційного навчання, як агент вторинної соціалізації сучасного вчителя.

Методи дослідження:

- теоретичні (порівняння теорій і методів, узагальнення отриманої інформації);
- емпіричні (психологічне анкетування і тестування).

Наукова новизна дослідження полягає у тому, що нами було проведено комплекс методів дослідження особливостей дистанційного навчання, як агента вторинної соціалізації сучасного вчителя.

Практичне значення. Отримані результати дослідження можуть бути використані психологами, вчителями в їх професійній освіті та соціалізації, директорами шкіл при роботі з педагогічним складом в процесі дистанційного навчання.

ОСОБЛИВОСТІ ВТОРИННОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ, СУЧАСНИЙ
ВЧИТЕЛЬ, ДИСТАНЦІЙНЕ НАВЧАННЯ, АГЕНТ.

SUMMARY

Sharko A.M. Features of Secondary Socialization of the Modern Teacher.

Master's qualification thesis: 62 pages, 40 sources.

Object: distance learning as an agent of secondary socialization.

Subject: peculiarities of the secondary socialization of the modern teacher.

Purpose: to conduct a comprehensive study of the features of distance learning as an agent of secondary socialization of a modern teacher.

Research methods:

- theoretical (comparison of theories and methods, generalization of received information);
- empirical (psychological questionnaires and testing).

The scientific novelty of the research lies in the fact that we conducted a set of methods for studying the features of distance learning as an agent of secondary socialization of a modern teacher.

Practical meaning. The obtained research results can be used by psychologists, teachers in their professional education and socialization, school directors when working with the teaching staff in the process of distance learning.

Key words: features of secondary socialization, modern teacher, distance education, agent.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФАКТОРІВ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ.....	9
1.1. Основні аспекти соціалізації особистості.....	9
1.2. Основні підходи до вторинної соціалізації особистості.....	27
1.3. Дистанційне навчання, як агент вторинної соціалізації вчителя.....	35
РОЗДІЛ II. АНАЛІЗ ПСИХОЛОГІЧНИХ КОМПОНЕНТІВ ПРОФІЛЮ ВЧИТЕЛЯ, ЯК СПОЖИВАЧА ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ.....	39
1.1. Поняття та особливості дистанційного навчання як форми підвищення кваліфікації спеціаліста.....	39
1.2. Аналіз психологічних компонентів поведінки вчителя, як споживача дистанційного навчання	46
ВИСНОВКИ.....	55
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	59

ВСТУП

Актуальність дослідження. У будь-якому віці на розвиток особистості впливає безліч різних факторів, починаючи від членів сім'ї, однолітків, сусідів і колег по роботі до глобальних світових процесів. Причому цей вплив може бути як позитивним, так і негативним. З іншого боку, людина – ні пасивна істота. Крім впливу на неї різних факторів, вона сама може впливати на своє життя і життя оточуючих.

Соціалізація, вміння правильно створювати всі необхідні умови для забезпечення успішної соціалізації особистості та її інтеграції в суспільство. В організації цього складного і безперервного процесу допускати помилки неприпустимо, оскільки це може призвести до певних відхилень в особистості чи поведінці індивіда. І в цьому випадку людині буде важко адаптуватися в соціальному середовищі та брати участь у суспільному житті.

Жодна країна світу зараз не задоволена своєю системою освіти. Всюди проводяться інтенсивні реформи. В Україні розвиток соціально-економічних і політичних умов постійно потребує перепідготовки або підвищення кваліфікації сучасного педагога-фахівця, який не на вищому рівні володіє навичками професійного самовираження, які в цілому обмежують рівень його професійної соціалізації, але й має потребу в постійному розвитку вмінь самостійно ставити цілі, планувати і здійснювати діяльність і прогнозувати результати, тобто потребу і вміння самокорекції. Це дає змогу вчителю раціонально діяти в різноманітних професійно-побутових ситуаціях.

Професійна соціалізація – це накопичення професійного досвіду вчителя в процесі його діяльності. Під час навчання у ВНЗ закладаються основи професійної соціалізації. Але проблема в тому, що цей препарат не завжди відповідає новим вимогам. Інноваційна підготовка дозволяє вчителю не тільки реалізувати свої знання, але й має бути фактором формування в нього досвіду самоуправління. І це проявляється у володінні психолого-педагогічними технологіями, що характеризують діяльність фахівця.

В Україні датою офіційного початку запровадження дистанційного навчання можна вважат 21 січня 2004 року, коли наказом № 40 Міністерства освіти і науки України було затверджено «Положення про дистанційне навчання», це поклало початок запровадженню нових технологій у галузі освіти, але основне повне впровадження дистанційного навчання було введено в 2022 році.

Міністерство освіти і науки України підготувало інформацію щодо особливостей організації нового 2022/23 навчального року та рекомендації першочергових кроків із підготовки до нього.

Відповідно до постанови КМУ від 24 червня 2022 року №711 «Про початок навчального року під час дії правового режиму воєнного стану в Україні», дистанційне навчання в ЗЗСО традиційно розпочнеться в День знань (1 вересня). Освітній процес у школах триватиме до 30 червня 2023 року.

Введення повного дистанційного навчання поклало початок вторинної соціалізації вчителя в умовах сьогодення.

Організаційна значущість проблеми сьогодення зумовили вибір теми нашого дослідження «Особливості вторинної соціалізації сучасного вчителя».

Об'єкт: дистанційне навчання, як агент вторинної соціалізації.

Предмет: особливості вторинної соціалізації сучасного вчителя.

Мета: провести комплексне дослідження особливостей дистанційного навчання, як агент вторинної соціалізації сучасного вчителя.

Методи дослідження:

- теоретичні (порівняння теорій і методів, узагальнення отриманої інформації);
- емпіричні (психологічне анкетування і тестування).

Згідно з поставленою метою було визначено основні завдання дослідження:

1. Визначити основні аспекти соціалізації особистості.
2. Дослідити основні підходи до вторинної соціалізації особистості.
3. Проаналізувати дистанційне навчання, як агент вторинної соціалізації вчителя.
4. Зробити аналіз психологічних компонентів профілю вчителя, як споживача дистанційного навчання.

Наукова новизна дослідження полягає у тому, що нами було проведено комплекс методів дослідження особливостей дистанційного навчання, як агента вторинної соціалізації сучасного вчителя.

Практичне значення. Отримані результати дослідження можуть бути використані психологами, вчителями в їх професійній освіті та соціалізації, директорами шкіл при роботі з педагогічним складом в процесі дистанційного навчання.

Надійність та вірогідність результатів дослідження забезпечувались методологічним обґрунтуванням вихідних положень; використанням методів, адекватних меті та завданням дослідження.

РОЗДІЛ І.

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФАКТОРІВ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ

1.1. Основні аспекти соціалізації особистості

Людина – істота соціальна. Доведено, що тривала самотність і соціальна ізоляція призводять до погіршення суб'єктивного сприйняття сенсу життя, а отже, почуття приналежності до людської спільноти відіграє важливу роль у формуванні відчуття сенсу життя [6]. У процесі соціалізації в людини формуються соціальні якості, знання та вміння, які дають їй можливість стати дієздатним членом суспільства. Особливістю дослідження соціалізації з педагогічної точки зору є дослідження закономірностей і принципів цілеспрямованого формування соціальних навичок особистості [5, 160].

Питання про наявність вікових обмежень для соціалізації обговорюється в соціології та соціальній психології давно, тоді як у педагогіці воно поставлене лише недавно. Сучасні вчені вважають, що протягом життя людина безперервно розвивається і взаємодіє з навколишнім середовищем у процесі засвоєння і застосування соціальних норм і культурних цінностей, а отже, і в зрілому віці. Можна сказати, що соціалізація дорослої людини є безперервним процесом, який характеризується певним віковим і соціальним становищем, співвідношенням адаптації та автоматизації особистості [9].

Соціалізація, безсумнівно, найбільш інтенсивно відбувається в дитинстві та підлітковому віці, але розвиток особистості продовжується в середньому та старшому віці. Психологи Орвілл і Брім визначили ключові відмінності між дорослою і дитячою соціалізацією, зазначивши, що доросла соціалізація виражається насамперед у розумінні того, що вдаватися до крайнощів у розумінні подій чи явищ неприпустимо, оскільки на проблему

потрібно дивитися з різних сторін. Серед ознак дорослої соціалізації також можна відзначити наявність відлагоджених механізмів адаптації, які дозволяють адекватно реагувати на складні ситуації, змінювати ціннісні орієнтації, переглядати сформовані в більш ранньому віці авторитети. Крім того, соціалізація дорослого спрямована на те, щоб допомогти людині оволодіти певними навичками, тоді як соціалізація дитини переважно формує мотивацію її поведінки. Т. А. Писарева вважає, що «важливою відмінною рисою цього процесу є його спрямованість на глибинні процеси, що відбуваються в особистості, тобто, зрілість подається як епізод, у якому життя наповнюється змістом, що означає єдність, злиття процесів соціалізації та Індивідуалізація в єдиний процес розвитку особистості» [3, 157]. Важливо відзначити, що для дорослої людини характерна ресоціалізація, яка включає багато видів діяльності і в якій нові цінності, ролі та навички засвоюються замість старих, недостатньо засвоєних або застарілих.

Одне з важливих питань у цій темі – коли закінчується первинна соціалізація і починається «доросла»? Спочатку потрібно зрозуміти визначення дорослої людини.

Найбільш загальне визначення дорослої людини було дано експертами ЮНЕСКО в 1976 році: доросла – це будь-яка людина, яка визнана такою в суспільстві, до якого вона належить. У нашому суспільстві ми визначаємо дорослу особу, яка досягла фізіологічної, психологічної та соціальної зрілості, має певний життєвий досвід, має сильну та постійно зростаючу впевненість у собі, а також особу, яка виконує ролі, які традиційно приписуються дорослим у суспільстві. і несе повну відповідальність за своє життя і вчинки [6, 15].

М.М. Слюсаревський пише, що соціалізація у дорослому житті зазвичай починається так: «впоратися з емоційними спогадами дитинства, радикально змінити суб'єктивну реальність особистості» [15]. Москаленко В.В.. вважає, що вторинна соціалізація починається тоді, коли процес первинної соціалізації ще не завершений, і що вторинна соціалізація

пов'язана з освітньою системою, несучою нові ролі та норми поведінки [13, 193].

В даний час існує точка зору, що процес соціалізації дорослої людини є незавершеним процесом, оскільки кожен етап життя людини в тій чи іншій мірі пов'язаний з необхідністю перегляду цінностей і політики та отриманням нових навичок і знань, а іноді і радикальною зміною свого життя. життєві орієнтири.

Нам здається, що вторинна соціалізація пов'язана із саморозвитком людини. У кожного є своя мотивація для цього, наприклад зміни в суспільстві, в якому людина живе, або у власному житті. Такі зміни можуть поставити людину перед потребою переглянути та оновити деякі або всі цінності, установки та стереотипи поведінки.

До значущих подій, які можуть змусити людину переглянути свої ціннісні орієнтації, пов'язані зі змінами в особистому житті, можна віднести шлюб, народження дитини, розлучення, зміну кар'єри, хворобу власну чи близьких, обставини в нашому суспільстві та інші складні життєві обставини.

Гримова А. вважає, що всі відмінні риси сучасного суперіндустріального суспільства так чи інакше впливатимуть на соціалізацію дорослих. Тому прискорення соціальних процесів змушує людину справлятися не тільки з різноманітними ситуаціями, а й із ситуаціями, які ще не виникали в минулому. Робота стає все більш різноманітною, менш фрагментованою, більш гнучкою і менш залежною від робочого місця [4, 11]. Люди, які перебувають на етапі первинної соціалізації, в цих умовах спочатку соціалізуються, тоді як дорослі повинні істотно змінити свої соціальні основи, щоб адаптуватися до поточної життєвої ситуації. У цьому контексті завдання соціалізації дорослих має не лише теоретичне, а й практичне значення.

Дослідження показують, що проблеми, пов'язані із соціалізацією особистості, в даний час знаходяться в центрі уваги психології. Проте основна увага дослідників зосереджена на процесі соціалізації дітей і

підлітків, а питання соціалізації дорослих найчастіше розглядаються в контексті виправлення проблем соціалізації, що виникли в більш ранній період.

Оскільки для нормальної взаємодії людини з суспільством можуть знадобитися знання, уміння та навички, якими людина не володіє, це робить актуальним процес вторинної соціалізації дорослої людини через залучення її до навчальної та самоосвітньої діяльності.

Вперше поняття «соціалізація» з'явилося наприкінці XIX ст. в американській і французькій соціології, зокрема в працях американського соціолога Ф. Гіддінгса і французького соціолога Г. Тарда. На думку Г. Тарда, основним процесом взаємодії свідомості індивіда з породженими суспільством існуючими переконаннями, переконаннями, розумінням бажань і намірів є соціалізація. Вчений зазначав, що основним механізмом соціалізації (входження людини в суспільство) є наслідування, яке регулюється суспільством через систему освіти (навчання і виховання), сім'ю, громадську думку та інші соціальні інститути. Г. Тард бачив у соціалізації не тільки стабілізуючий соціальний механізм і можливість забезпечення розвитку суспільства. Завданням освіти і виховання є створення передумов і умов для розвитку творчості людини, яка виникає в її індивідуальній свідомості як процес взаємодії людей у суспільстві [10].

Погляди Г. Тарда вплинули на розуміння процесу соціалізації відомим соціологом США Ф. Гіддінгсом. На думку деяких вчених, Ф. Гіддінгс першим ввів поняття «соціалізація». Він зазначав, що соціалізація відбувається як процес розвитку соціальної природи або характеру людини як в результаті стихійного впливу суспільства, так і завдяки впливам суспільства відповідно до «свідомих планів». На думку вченого, результатом соціалізації має стати «плюралістична поведінка», яка забезпечує взаєморозуміння і спілкування між людьми і відповідає потребам суспільства («соціальний розум», який розуміється як суспільна свідомість).

Проблема соціалізації людини, поставлена в науці кінця XIX ст., інтенсивно досліджується в 30-ті роки XX ст. На початку 70-х років вона стала однією з найпопулярніших проблем гуманітарних наук. Аналіз численних концепцій соціалізації людини показує, що вони тяжіють до одного з двох підходів, не тотожних розумінню ролі самої особистості в процесі соціалізації. Перший підхід, тобто структурний функціоналізм, представники - Е. Дюркгейм, Т. Парсонс, М. Вебер, В. Парето та інші, - передбачає пасивну позицію людини в процесі соціалізації і розглядає саму соціалізацію як адаптацію людини до суспільства, яке кожен із його членів формує відповідно до характерної для цього суспільства культури. Цей підхід визначається як суб'єкт-об'єктний (суб'єктом впливу є суспільство, а об'єктом – людина). Прихильники другого підходу - символічного інтеракціонізму (Ч. Кулі, У. Томас, Ф. Знанецький, Дж. Мід) припускали, що людина бере активну участь у процесі соціалізації, не тільки пристосовуючись до суспільства, але й впливаючи на його життя, умов і себе. Цей підхід можна визначити як суб'єктивно-суб'єктивний.

Рольова теорія соціалізації базується на теоретико-методологічних засадах структурного функціоналізму. Під соціальною роллю розуміють соціальну модель поведінки, задану соціальним становищем особистості в системі суспільних або міжособистісних відносин. Сама особистість є функцією сукупності соціальних ролей, які індивід виконує в суспільстві. Наслідком цих поглядів є визначення в Міжнародному словнику освітніх термінів Г. Террі Пейджа, Дж. Томаса, А. Маршалла (1987): «Соціалізація — це процес примирення з ролями та очікуваною поведінкою у стосунках із сім'єю, суспільством і задоволення від побудови стосунків з іншими людьми»[14].

Ч. Кулі, автор теорії «дзеркального Я» і теорії малих груп, вважав, що в спілкуванні, в міжособистісному спілкуванні всередині первинної групи (сім'ї, групи однолітків, сусідської групи) індивідуальне Я набуває соціальної якості в процесі спілкування. взаємодії індивідуальних і групових суб'єктів

Дж. Мід вважав «міжіндивідуальну взаємодію» центральним поняттям соціальної взаємодії, стверджуючи, що свідомість кожної дитини зростає в соціальних взаємозв'язках, відносячи дитину до значущих для неї людей. Вона вчиться вибирати найбільш прийнятні правила соціальної поведінки, виходячи з того, як на її дії реагують батьки та вчителі. Одночасно у дитини формується здатність до рефлексії, формується активне ставлення до оточуючих.

Дж. Мід, Е. Еріксон, К. Роджерс та інші вчені приділяли велику увагу феномену ідентичності, яка формується в особистості через соціальні процеси, які, у свою чергу, визначаються соціальною структурою. Завдання науки вони вбачали у вловленні культурного змісту суспільних явищ, а не у формуванні певних принципів, що приносять користь суспільству. Ідеї вчених мали великий вплив на розвиток концепцій соціалізації з точки зору суб'єкт-суб'єктного підходу. У десяти томній міжнародній енциклопедії освіти її автори - прихильники цього наукового підходу - зазначили, що останні дослідження характеризують соціалізацію як систему комунікативної взаємодії суспільства та особистості.

Один із типових представників цього підходу В. Вентворт стверджує, що процес соціалізації, як частина реальної культури суспільства, за своєю суттю є інтерсуб'єктивним. Дитина від народження є її повноправним учасником. Він пропонує розглядати соціалізацію як взаємодію, що є діалогом діяльності. На його думку, «соціалізація — це діяльність нових членів, детермінована і протиставлена існуючим структурам, спрямована на їх входження в існуючий світ або сектор» [16].

Зараз існує досить велика кількість концепцій соціалізації підростаючих поколінь, розроблених у рамках етнографії, соціології, соціальної психології та культурології. Зокрема, у концепції англійського вченого Дж. Коулмана зроблено спробу проаналізувати протиріччя в оцінках дорослішання між «класичними» концепціями та емпіричними дослідженнями. Вчений розробив «теорію фокусної точки» підліткового віку,

в якій намагався показати, чому, незважаючи на глибокі психофізіологічні зміни, підлітки насправді зберігають відносну стабільність і внутрішню напругу. Дж. Коулман вважає за необхідне відмовитися від стереотипного ставлення пересічної свідомості до підліткового віку як патогенного та криміногенного періоду в житті людини. Окремі негативні аспекти поведінки підлітків привертають недостатню увагу ЗМІ, які найчастіше читають такі матеріали. У результаті в очах дорослих поведінка меншості стає загальною рисою всіх підлітків: виникає певний «соціально-нормативний поведінковий канон» асоціально спрямованого характеру. Таким чином, концепція Дж. Коулмана підкреслює зв'язок між процесом соціалізації підлітка та динамікою його внутрішнього психічного стану на певних етапах підліткового віку.

Предметом дослідження американського вченого І. Таллмана став механізм соціалізації сім'ї в нестабільному соціокультурному середовищі. Виходячи з припущення про те, що зміст, якість і результат соціалізації підлітка значною мірою визначаються умовами спільноти, в якій проживає його сім'я, вчений обґрунтовував свою теорію такою тезою: чим краще людина вчиться, тим більше проблем у ньому самому. У якому середовищі підліток, тим краще він може переносити швидкі зміни, непередбачуваність світу, коли він дорослішає» [12].

На відміну від «Фокальної теорії» Дж. Коулмана, яка розглядає соціалізацію крізь призму індивідуальних змін особистості, і теорії Таллмана, яка тяжіє до аналізу мікро- та мезопроцесів, концепція соціалізації американського вченого В. Бронфенбреннера акцентує увагу на зв'язку між «я» і «ми» і як це можна покращити. Він назвав свою концепцію «екологією людського розвитку», яка передбачає наукове вивчення прогресивного взаємного пристосування (адаптації) між активно зростаючим індивідом і мінливими характеристиками безпосередніх умов, у яких живе людина, що розвивається.

Поширений у природничих науках позитивістський підхід до вивчення природних явищ був перенесений на вивчення явищ соціальної дійсності. Представники цього напрямку (неопозитивізм, постпозитивізм) стверджують, що соціальні явища підпорядковуються загальним для природи та суспільно-історичної дії закономірностям. Суспільство розглядається як самовідтворювана структура, керована власними законами; дії особи не мають значення. Свідомість людини та її внутрішній світ знаходяться поза межами спостереження, тому наука може вивчати лише кількісні елементи соціальної поведінки.

Погляди прихильників теорії обміну базуються на теоретико-методологічних засадах неопозитивізму, який прагнув пояснити механізми взаємодії, мережевої взаємодії індивіда, механізми його входження в соціальні структури. Вони вважають, що функціональною основою суспільних відносин, на якій виростають різноманітні структурні утворення (влада, статус, престиж, конформізм тощо), є обмін різними видами діяльності. Цей підхід ґрунтується на припущеннях, сформульованих А. Смітом у його відомій теорії трудового суспільства, згідно з якою в поведінці людини завжди переважає раціональна основа; воно також спонукає їх до пошуку певних благ: служби, престижу, поваги, успіху, грошей, любові і т. д. Таким чином, рушійним мотивом людських дій є бажання людини отримати певну вигоду з раціональної основи. Соціальна взаємодія для прихильників цієї теорії — це постійний обмін різноманітними «комфортами», а «угоди обміну» — це ті елементарні акти, які складають базовий рівень соціального життя.

Такі погляди на соціалізацію закладені в діяльності багатьох навчальних закладів світу [17].

Представники теорії «соціального обміну» Дж. Хоманс, П. Блау вважали, що в процесі соціалізації людини суб'єктивно-психологічні аспекти її поведінки дещо ігноруються і розглядаються лише обмін матеріальними та нематеріальними благами. . Мета такого обміну – отримати максимальну

винагороду. Вдалий обмін фіксується в поведінкових стереотипах, невдалий обмін відкидається.

Для більшості теорій соціалізації важливим є питання про зв'язок між генетичною і соціальною основою поведінки людини. Цей аспект розглядається в різних теоріях з різних точок зору. Зокрема, в соціобіології біологічний контекст соціалізації виходить на перший план і набуває абсолютного значення. Головне – вивчення біологічних основ формування соціальності в особистості, виходячи з її розвитку в людській спільноті. Американський вчений О. Олсон на експериментальних даних доводить, що сукупність генетичних схильностей чи нахилів індивіда визначає його соціальну поведінку. Олсон стверджує, що гени і гормони мають стимулюючий і гальмівний вплив на поведінку людини. Прихильники соціобіології, вказуючи на важливість генетичних факторів соціалізації особистості, недооцінюють здатність людини мислити логічно, а також значення символів, які є наслідком розвитку культури. Біологія, безсумнівно, встановлює загальні межі людського існування, але складна поведінка майже не програмується, особливо коли йдеться про зміст соціокультурної діяльності людей.

На відміну від дарвінівської теорії еволюції, прихильники теорії еволюції стверджують, що в результаті еволюції в людині повинні були з'явитися і вкоренитися гени, які сприяли виживанню не тільки особин, а й близьких родичів. Отже, поведінка сучасної людини містить генетично обумовлені дії, доцільність яких засвоєна попереднім досвідом; Характер людини формується на основі біологічних факторів. Таким чином, соціокультурні чинники відіграють незначну роль у формуванні механізмів соціальної поведінки в цьому напрямку.

Проблеми адаптивної соціалізації людини в еволюційному (еволюційному) контексті аналізує американський соціальний психолог Е. Еріксон, автор еволюційної теорії соціалізації. На його думку, людині в дитинстві та зрілому віці доводиться справлятися зі складними, іноді

критичними ситуаціями, які закономірно виникають на її життєвому шляху і мають специфічний характер на кожному етапі (етапі). Успішно справляючись із цими ситуаціями (їх вісім), індивід набуває нового соціального досвіду на даному етапі й переходить до наступного етапу. Якщо він не вирішив або частково вирішив основну проблему, це негативно позначається на подальших етапах і соціалізації в цілому [5].

Австрійський психіатр і психолог З. Фрейд, автор теорії психоаналізу, намагався у своїх працях довести існування конфлікту між біологічними потребами людини та культурними вимогами до них з боку суспільства. Вирішення конфлікту, на його думку, полягає в тому, щоб змусити індивіда придушити свої біологічно детерміновані сексуально-агресивні наміри, оскільки це необхідно для цивілізованих норм людського існування. Культурні норми, закладені в ранньому дитинстві, стають частиною структури особистості, її «Я». Процес соціалізації людини пов'язаний з постійним приборканням біологічних імпульсів. Чим лояльніше ставлення соціальних інститутів до особистості, тим глибшим стає її конфлікт із суспільством. Тому конфліктний стан є природним і незмінним явищем[20].

У 70-80-х роках 20 ст. Обговорення проблеми співвідношення біологічного і соціального активно вели радянські вчені: психолог П. Симонов, біолог В. Єфрімсон, філософ І. Фролов та інші, які у своїх працях звертали увагу на перебільшення Роль соціальних факторів у поведінці людини. В. Єфрімсон зазначав, що в процесі природного відбору в людині розвиваються такі якості, як альтруїзм, героїзм, жертвність і повага до старших, які необхідні їй для адаптації до навколишнього середовища, оскільки без етичних інститутів людство перестало б існувати [2] .

Марксизм розглядає відносини між суспільством і особистістю як діалектично суперечливий процес з використанням причинного, функціонального і діалектичного методів. Соціалізація визначається соціальною спадковістю, тобто кожне покоління має свою «соціальну програму», за якою відтворюється стан матеріальної і духовної культури,

соціальних відносин, соціальна структура і формуються типи особистості. З точки зору марксизму, соціалізація - це процес взаємодії особи і суспільства, в якому обидві сторони активні, взаємозалежні і перебувають у суперечливій єдності. Це виражається в прагненні особистості до самореалізації, прояві своєї індивідуальності, адекватному прагненні суспільства забезпечити відповідність особистості соціальним нормам і правилам. Марксистська концепція соціалізації приділяє велику увагу внутрішнім детермінантам соціальної поведінки індивіда, які вводять його в життя окремих соціальних систем і суспільства в цілому. Водночас вітчизняна марксистська традиція недооцінює суб'єктивний аспект соціалізації, тобто уявлення суб'єкта про можливості вільної і енергійної діяльності. Робиться спроба вивести самосвідомість безпосередньо з об'єктивних умов матеріальної діяльності, не беручи до уваги різні нематеріальні речі: цінності, звичаї, традиції, культурні стереотипи, особливості духовного життя, усталені норми поведінки тощо. об'єктивне і матеріальне, суб'єктивне та ідеальне, духовне – одна з причин недослідженості складних процесів соціалізації особистості. Викривлення реального розуміння ролі соціального суб'єкта в житті суспільства виникає через нехтування ціннісно-нормативною складовою соціальної системи.

Цей недолік у розвитку науки намагалися подолати прихильники теорії диспозиції (Ядов та ін.), які намагалися вирішити протиріччя між розглядом відносин «індивід — суспільство» на макрорівні та на мікрорівні, щоб розкрити механізми соціальної поведінки особистості та формування людської суб'єктності. у взаємодії особистості з окремими спільнотами та суспільством у цілому. Диспозиція особистості — це її схильність до відповідної поведінки в певних умовах, здатність до вибору, тобто особистісні орієнтації, що передують поведінці. Якщо механізм мотивації пов'язаний зі зсувом особистості «мотив - мета», то механізм диспозиції - «задай - дій». Лідерство розуміється як узагальнена спрямованість, зосередженість свідомості на конкретному явищі, процесі соціальної дійсності. Відповідно до цієї теорії інструкції існують не окремо, а

утворюють певну ієрархічну систему. Соціальні цінності, вироблені кожним суспільством, є критеріями особливої важливості певних матеріальних і духовних благ для існування та розвитку певної соціальної системи. Зокрема, засвоєння цих цінностей на рівні структури особистості є фундаментальною умовою існування людей у суспільстві [5].

Одним із основних напрямків соціологічної науки, що пояснює сутність процесу соціалізації особистості, є психологічний. У цьому напрямі розглядається проблема пояснення внутрішніх і зовнішніх детермінант соціалізації особистості з точки зору екзистенціальних відносин людини зі світом. Людина здатна порівнювати себе з будь-яким явищем або об'єктом зовнішнього середовища, а також з іншими людьми і собою. Вони наділені свободою волі, тому «приречені» обирати певну систему цінностей і поведінку, вносити в них своє суб'єктивне розуміння і створювати на цій основі свій життєвий світ, наповнений відповідним змістом. Для кожної людини вона індивідуальна, неповторна, хоча і формується під впливом суспільних відносин і культури, до якої вона належить. Ще на початку ХХ століття український соціолог Б. Кістяковський, критикуючи органічні (біологічні) теорії, зазначав, що в них особистість і суспільство протистоять як дві протилежні сутності. На його думку, суспільство є не що інше, як психологічна взаємодія індивідів, за допомогою якої суспільство роздуває їх суму цінністю культури [6].

Феноменологічна орієнтація базується на екзистенціальному аналізі та розглядає суспільство як результат дій індивідів, які мають свободу волі. Головне при вивченні цього напрямку – свобода людини та її відповідальність за своє (і чуже) життя. Людина виступає творцем власного життя, тому для науки важливо зрозуміти сенс і зміст соціальної поведінки індивіда. Сприйняття подій людиною має вирішальне значення для того, чому вона так реагує на них. Цей підхід вплинув на гуманістичний рух, у якому я з його унікальною перспективою займає центральне місце і є реалізацією людського потенціалу або самоактуалізації та заклик до дії. Такий підхід помітний в

особистісно-орієнтованому консультуванні К. Роджерса, який, розкриваючи концепцію «его-концепції», писав: «Це одночасно і уявлення, і внутрішня сутність індивіда, що прагне до цінностей, які мають культурного походження, основним мотивом людини є прагнення до самореалізації» [6].

Екзистенціальний напрям концептуально базується на фундаментальній основі способу буття людини: ніде і ніколи людина не може бути помічена поза її зв'язків з іншими; тому що люди створюють один одного. На відміну від марксизму, в якому об'єктивне передує суб'єктивному, ця концепція людського існування передбачає, що інтерсуб'єктивне передує об'єктивному. Екзистенціальний напрям не прагне до основних закономірностей взаємовідносин «індивід – суспільство», на відміну від марксизму, який використовує метод сходження від абстрактного до конкретного, що дозволяє розкрити сутність особистості в різних зв'язках і соціальних відносин, віддає перевагу але інтерпретації реального життя індивідів.

Прихильники біхевіористського напрямку стоять на позиціях, згідно з якими предметом вивчення проблем соціалізації має бути поведінка людини, а не свідомість. Ця теорія базується на розумінні поведінки людини як сукупності відповідей (реакцій) на вплив вищого середовища (стимулів). Також були пояснені всі соціальні процеси. При цьому не визнається наявність внутрішніх психологічних зв'язків, які опосередковують реакції людини. Кожна поведінка пояснювалася схемою «реакція-стимул». Відповідно до цього розуміння, якісь своєрідні «патерни поведінки» присутні у людей від народження. Підкріплення успішних реакцій за допомогою багаторазових повторень створює серію автоматизованих реакцій через складний «поведінковий репертуар». Такий підхід занадто спрощує поведінку людини і нібито не має ні психіки, ні свідомості, більше схоже на тварину.

«Когнітивна» модель соціалізації, заснована Ж. Піаже, базується на ідеї про те, що поведінка людини визначається її знаннями і що їх сукупність

утворює своєрідну картину (картину) навколишнього середовища в їхніх головах. Саме цей образ світу, а не сама реальність, керує поведінкою людей. При цьому основним аспектом соціалізації є процес навчання, розвиток когнітивних, моральних та емоційних структур особистості. Згідно з цією моделлю, когнітивна соціалізація відбувається в кілька фаз, кожна з яких визначається новими навичками, які обмежують навчання людини. Вона проходить послідовно всі етапи, хоча швидкість і ефективність соціалізації з ними може бути різною для різних людей. Цю концепцію доповнив американський психолог Л. Кольберг, який бере за основу переходу від однієї фази соціалізації до іншої (таких фаз шість) не тільки результати розвитку когнітивних здібностей, а й здатність розуміти почуття інших людей і співчувати (співпереживання). Досягнення певних етапів не пов'язане з віком, а завершальні етапи наділені не всіма[39].

Представники школи географічного детермінізму французький мислитель Ш. Монтеск'є (праця "Про дух законів"), німецький географ, етнограф Ф. Ратцель (праця "Земля і життя"), російський географ і соціолог Л. Мечников, французький географ і соціолог Ж.-Ж. . Е. Реклю вважав, що чинники географічного середовища (рельєф, кліматичні умови, поверхневі води, моря і океани, рослинність, ґрунти) мають вирішальний вплив на соціалізацію людини, визначаючи тим самим економіку, політичний устрій, культуру і психологію людини. народів. Для тих, хто працює в сільському господарстві, характерні слабкість, знеохочення і наполегливість; просторова замкнутість того чи іншого народу породжує традиціоналізм; Степ - дух економіки і централізованої влади. На думку Ф. Ратцеля, історія країни визначається її розташуванням у певній півкулі, частині світу, наявністю озер, річок, морів і пустель.

Оцінюючи здатність будь-якої теорії вивчати людську поведінку та моністичний підхід загалом, важко не погодитися з аргументами російсько-американського соціолога П. Сорокіна: а) жодна теорія не змогла пояснити поведінку людини і розвиток суспільного життя; б) «за допомогою умови»

неможливо пояснити поведінку людини; в) людина піддається дії сил неорганічної біологічної та соціально-психологічної природи, які неможливо звести до одного стану. «... Поведінка людей і перебіг суспільного життя не можуть бути пояснені однією умовою. Ці явища дуже складні, вони залежать від багатьох умов. Тому їх слід пояснювати не однією умовою, а багатьма умовами та факторами. У своїй теорії соціальної поведінки Коваль Л.Г. представляє поведінку людини та соціальних спільнот як детермінований ансамбль, зумовлений впливом космічних, біологічних, соціальних і психічних сил. Врахування пріоритетів і ролі цих сил у тій чи іншій ситуації є важливою передумовою освітньої діяльності як цілеспрямованого чинника соціалізації [7].

На думку німецького соціального психолога і теоретика психоаналітика Е. Фромма, процес соціалізації починається тоді, коли особистість проявляє себе і своє ставлення до людей через форми людських стосунків. Розвиток певної форми дій і спілкування призводить до формування соціального характеру, тобто до стійкої і чітко вираженої системної соціальної спрямованості. Вчений виділяє п'ять шляхів соціалізації: мазохізм, садизм, деструктивізм, конформізм, любов. Вони відповідають формам адаптації до суспільства – рецептивній, експлуататорській, кумулятивній, вільноринковій, продуктивній [11].

Сучасний французький соціолог П. Бурдьє намагався подолати однобічний підхід до вивчення процесу соціалізації. Він вивчає повсякденні події в школі та в сім'ї, щоб виявити фактори, які сприяють підтримці соціальної структури. На думку вченого, у процесі розвитку особистості виникає тенденція діяти за стандартами або спиратися на інновації. Це дає можливість прогнозувати структурні соціальні організації. На основі емпіричних досліджень системи освіти, соціального формування суджень за художнім смаком П. Бурдьє приходять до висновку про класовий характер освіти, культури та мистецтва. Однак, на його думку, на відміну від марксизму, класи характеризуються «стилем життя», що виражає форму їх

пристосування до суспільного буття. «Стиль життя» є формою пристосування певних прошарків до свого становища в соціальній структурі та боротьби за владу і є визначальним фактором соціалізації особистості. Вирішальним фактором тут є активна здатність особистості змінювати існуючі структури.

Важливим для розуміння природи процесу соціалізації є розвиток багаторівневого дослідження людських проблем, яке фокусується на внутрішніх стосунках і взаємних переходах на біологічному, психічному та соціальному рівнях. Загальний принцип відносин між рівнями, за Леонтьєвим, полягає в тому, що «вищий рівень завжди залишається провідним, але він не може бути реалізований тільки за допомогою нижчих рівнів і тому залежить від них». З погляду розуміння механізмів соціалізації цей принцип полягає в тому, що на початкових етапах психічного розвитку людини на перший план висувається механізм біологічної адаптації, завдяки якому відбувається формування її сприймань та емоцій. У ході подальшої соціалізації цей механізм трансформується шляхом виконання інших завдань, реалізації вищих рівнів активності, взаємодії з психічними і соціальними механізмами соціалізації. Міжрівневі дослідження мають вивчити різноманітність форм реалізації механізмів соціалізації людини. Несхожість і різноманітність співвідношення цих механізмів у поєднанні з індивідуальною структурою особистості кожного пояснює несхожість людей, соціалізованих в таких умовах.

У колишньому СРСР до кінця 1960-х років проблема соціалізації не розглядалася як відносно самостійна (використовуючи саме цей термін). Раніше різні аспекти соціалізації більшою чи меншою мірою розглядалися в галузі розвиваючої педагогіки (Л. Виготський, Л. Божович, Д. Ельконін та ін.), а також у педагогічних працях просвітницького характеру. У 60-х роках деякі філософи, соціологи та соціальні психологи ввели в науковий обіг термін «соціалізація» (Н. Андрєєнкова, І. Кон, Б. Паригін та ін.). У 1970-1980-х роках з'явилося багато досліджень, які критикували зарубіжні

концепції соціалізації. Найбільший внесок в аналіз проблеми соціалізації в домашньому господарстві робить І.Кон. У його працях представлені філософські, соціологічні, соціально-психологічні, етнографічні та педагогічні аспекти проблеми [17]. Певне значення мають концепції соціалізації, розроблені Андрєєвої і Петровим. Г. Андрєєва визначає соціалізацію як двосторонній процес: з одного боку, це засвоєння індивідом соціального досвіду в результаті входження в суспільство; з іншого — процес активного відтворення індивідом системи соціальних зв'язків у результаті інтенсивної діяльності та включення в суспільство. Вона виділяє три основні стадії соціалізації: доробочу, родову та післятрудоу [1]. А. Петровський розглядає процес соціального розвитку особистості як діалектичну єдність переривчастості та безперервності. Перша тенденція відображає якісні зміни, викликані особливостями залученості індивіда в нові суспільно-історичні умови, а друга відображає закономірності розвитку всередині певної референтної спільноти. Запропонована ним концепція поєднує дві моделі: перша описує фази розвитку особистості при входженні в нову референтну групу, друга описує періоди вікового розвитку особистості. На думку вченого, розвиток особистості можна пояснити як закономірну зміну фаз адаптації, індивідуалізації та інтеграції [11].

Процес соціалізації людини діалогічний, багатосаровий. У цьому напрямі працюють представники харківської соціологічної школи, які використовують новітні дослідження міждисциплінарної науки для вивчення складних систем – синергетики, активної особистості. Український соціолог В. Ворона розглядає проблему соціальної адаптації особистості з урахуванням конкретної ситуації розвитку суспільства. Він стверджує, що соціальна адаптація – це спосіб взаємодії індивіда або соціальної спільноти з суспільством, з акцентом на узгодженні самооцінок і вимог суб'єктів з їх здібностями і соціальними реаліями. Тобто соціальну адаптацію як етап соціалізації особистості розглядають з точки зору реципрокного процесу: особистість є одночасно об'єктом і суб'єктом соціалізації.

На думку відомого українського соціолога В. Москаленка, соціалізація кожного нового покоління та особистості формується в безперервному поліфонічному діалозі різноманітних людських вимірів. З цієї точки зору дослідження співвідношення двох сторін діяльності (репродуктивної і творчої) є специфічним для кожного виду соціальної діяльності. Це також є специфікою педагогічної діяльності, яка потребує ґрунтовного вивчення цих параметрів. В. Москаленко наголошує на активності індивіда в процесі соціалізації, зазначаючи, що «...оскільки особистість у соціальному організмі є не тільки клітинною, а активно дією, яка творить цей соціальний організм і саму себе, то процес її соціалізації є не тільки клітинним, але й активним. як розв'язання протиріччя системи «індивід – соціальне середовище», яка характеризується єдністю соціальних характеристик людини, втілених в об'єктах культури, з одного боку, і, надалі, з іншого боку, які беруть участь у процес соціальної діяльності» [13].

Відомий український соціолог М. Лукашевич зазначає, що рівень знань про проблеми соціалізації навряд чи можна розглядати як задоволення сучасних суспільних потреб. Остаточно не досліджено роль і можливості системи освіти для успішної соціалізації, не з'ясовано рушійні сили, механізми соціалізації особистості, проблеми професійної соціалізації тощо. Водночас рівень теоретичних розробок містить чимало цінних, хоч і розрізнених, ідей, думок, здогадів, які варто об'єднати в нові концептуальні підходи. Ведеться плідний пошук у напрямку вивчення адаптаційних процесів людини в навколишньому середовищі [12].

Отже, рівень теоретичних і практичних наукових розробок містить багато цінних ідей і думок, які поєднуються в нові концептуальні підходи. Видатні вчені більш детально розкрили всі проблеми соціалізації, щоб зрозуміти суть усієї проблеми та використовувати наукові підходи для її ефективного вирішення.

1.2. Основні підходи до вторинної соціалізації особистості

Соціалізація особистості – поняття широке, воно збігається з формуванням особистості людини, зокрема з передачею їй цінностей, норм, культурних зразків тощо. Соціалізація виникає через взаємодію та взаємовплив соціальних груп, колективів, особистості та середовища. Як зазначав Г. С. Костюк: «... Середовище духовного розвитку не можна розглядати суто зовнішнє, як механічний склад зовнішніх обставин. Його слід сприймати у зв'язку з тим, як це середовище відображається у свідомості підростаючої особистості, які думки, почуття, прагнення, інтереси воно викликає. Його слід розглядати у зв'язку з дієвим ставленням самої особистості до цього середовища, до тих чи інших її умов, до оточуючих людей. Те, як середовище відображається у свідомості, також визначає його вплив на розвиток особистості. З появою нових моментів у свідомості особистості змінюється її ставлення до оточення, а разом з ним і вплив оточення на його психіку. Наприклад, бувають випадки, коли конфлікти, що виникають внаслідок певних життєвих обставин і пов'язаних з ними емоційних переживань, призводять до радикальної зміни ставлення підростаючої особистості до оточуючих людей, у зв'язку з чим пов'язаний вплив середовища на подальший розвиток. емоцій і волі також зміниться характер та інші психічні риси»[13].

Соціалізація - має на увазі процес засвоєння людиною соціальних норм, цінностей і зразків поведінки.

Особистість людини формується за допомогою так званих первинних і вторинних носіїв соціалізації та їх інститутів.

Процес адаптації до даних соціальних умов включає передачу і засвоєння знань, навичок, формування ідеалів, норм і правил поведінки.

Основна мета процесу соціалізації — підготувати індивіда до виконання певної ролі та відповідати вимогам суспільства. На цій основі соціалізація виконує ряд функцій. Серед них такі [8]:

Регулятивна функція. Воно пов'язане з регулюванням міжособистісних відносин у суспільстві, які підкоряються загальноприйнятим нормам і законам. Воно здійснюється внаслідок впливу на сім'ю людини, навчальний або робочий колектив, релігію, політику та інші соціальні інститути.

Особистісно-перетворювальна функція. Ця функція соціалізації — присвоєння людині особистих установок, цінностей і орієнтирів, перетворення суспільних ідеалів на особистісно значущі поняття.

Ціннісна функція. Визначається тим, що людина усвідомлює і приймає соціальні цінності, близькі їй оточенню; регулює свою поведінку відповідно до цих цінностей, виробляє власні життєві цінності. На формування ціннісних орієнтацій впливає ставлення людини до навколишньої дійсності та близьких людей.

Інформаційно-комунікаційна функція. У спілкуванні відбувається обмін інформацією. Це сприяє розширенню соціального досвіду та знань кожної особистості.

Проективна функція. Воно сприяє тому, що людина або група в процесі соціалізації приймає модель поведінки і проектує її на свою життєдіяльність, керуючись у своїй діяльності конкретним проектом. Тобто це дія за певною схемою.

Творча функція. Воно стає можливим за достатньо високого рівня соціальної адаптації і свідчить про здатність людини чи соціальної групи створювати щось нове, творити нове, шукати виходи із ситуації, використовуючи свій особистий досвід, який вони отримали в перемозі. процес соціалізації.

Функція балансування. Суть цієї соціалізаційної функції полягає в тому, щоб заповнити недоліки фізичного, розумового чи духовного характеру. У

рамках цієї функції людина з певними якостями або недоліками пристосовується до повноцінного життя в суспільстві [8].

Особливості первинної та вторинної соціалізації:

- Первинна соціалізація найбільш інтенсивно відбувається в першому півріччі життя, але припиняється по спадній у другому.

Навпаки, вторинна соціалізація поширюється на другу половину життя людини, коли після її зрілості вона стикається з формальними організаціями та інститутами. Особливо у свідомому віці вони особливо сильно впливають на людину.

Первинна соціалізація — це сфера міжособистісних стосунків, вторинна — сфера соціальних відносин.

Агенти первинної соціалізації виконують кожен багато функцій (батько - опікун, адміністратор, вихователь, учитель, друг), а вторинної - одну-дві [13, 198].

Нарешті, різниця між двома типами агентів соціалізації також полягає в тому, що агенти вторинної соціалізації отримують плату за виконання своєї ролі, а агенти первинної соціалізації – ні.

Серед акторів первинної соціалізації не всі відіграють однакову роль і мають однаковий статус. По відношенню до дитини, яка проходить соціалізацію, батьки займають вищу позицію. Навпаки, однолітки йому рівні. Вони прощають йому багато того, чого не прощають батьки: неправильні рішення, порушення моральних принципів і соціальних норм, зарозумілість і т.і.

Кожна соціальна група може дати індивіду в процесі соціалізації лише те, що він навчив або соціалізував. Іншими словами, дитина вчиться у дорослих, як бути дорослим, а в однолітків, як бути дитиною: як сваритися, як бути хитрими, як поводитися з протилежною статтю, як дружити і бути справедливим.

Мала група однолітків виконує найважливішу соціальну функцію - сприяє переходу від стану залежності до незалежності, від дитинства до

дорослого життя. Батьки навряд чи навчать бути лідером або домінувати над іншими.

Крім того, на відмінність соціалізуючих ролей дорослих і однолітків часто впливають особливості національної культури, національних традицій, національних упереджень. Наприклад, правила спілкування з протилежною статтю найчастіше засвоюють серед однолітків.

Функції первинних агентів соціалізації взаємозамінні, але не вторинні. Це пояснюється тим, що перші є універсальними, а другі – спеціалізованими. Наприклад, ролі батьків і ровесників взаємозамінні. Останні часто замінюють перших і виконують їх функції соціалізації. Навпаки. Також функції батьків і родичів взаємозамінні, останні можуть замінити перших [17].

Але цього не можна сказати про агентів вторинної соціалізації, оскільки вони вузькоспеціалізовані: суддя не може замінити бригадира чи вчителя. Агенти первинної соціалізації, навпаки, універсальні. На відміну від батьків, які встановлюють основні цінності та довгострокові цілі, однолітки мають більше впливу на поточну поведінку, зовнішність, вибір сексуального партнера та місця відпочинку.

Агенти та інститути соціалізації

Під агентами соціалізації розуміють середовище людини, яке своїм впливом забезпечує засвоєння соціальних норм і правил. Іншими словами, це конкретні люди, які впливають на процес адаптації особистості.

Інститути соціалізації - це об'єкти, які впливають на формування особистості в суспільстві (школа, ВНЗ, робота).

Вчені розрізняють первинну і вторинну соціалізацію.

До первинних відноситься процес засвоєння людиною норм і законів, за якими живе суспільство, його цінностей і традицій від народження до зрілості.

Вторинна соціалізація безпосередньо пов'язана з професійним оволодінням особистості в процесі становлення її особистості.

Агенти первинної соціалізації. Залежно від виду вчені розрізняють агентів первинної та вторинної соціалізації. Вони по-різному і різною мірою впливають на людину [4, 12].

До первинних акторів відноситься найближче оточення людини: сім'я як інститут первинної соціалізації (мати, тато, бабуся, дідусь, тітка, дядько, інші родичі). До цієї категорії також входять шкільні вчителі, друзі та сусіди.

Особливістю цих засобів є те, що вони діють на людину з народження, з перших хвилин її життя.

Чим первинна соціалізація відрізняється від вторинної?

Соціалізацію поділяють на два види - первинну і вторинну [13, 198].

Первинна соціалізація - стосується найближчого оточення людини і в першу чергу включає сім'ю та друзів, і вторинну соціалізацію - відноситься до опосередкованого або формального середовища і складається з ефектів інституцій та установ.

Роль первинної соціалізації велика на ранніх етапах життя, а вторинної - на пізніх.

Первинну соціалізацію здійснюють ті, хто пов'язаний з вами близькими особистими стосунками (батьки, друзі), а вторинну - ті, хто формально пов'язаний діловими стосунками.

Роль сім'ї в соціальній адаптації дитини

Однією з основних функцій сім'ї є соціалізація особистості дитини.

Соціальна адаптація дитини полягає в прийнятті норм і правил на основі досвіду, отриманого у взаємодії з суспільством.

Роль сім'ї в цьому процесі дуже важлива, оскільки сім'я як інститут соціалізації є найпершим і найважливішим інститутом, що впливає на формування особистості людини.

У сім'ї дитина здобуває перші знання про суспільство, ролі, норми і закони, знайомиться з традиціями і звичаями членів цього суспільства.

У такому середовищі він вчиться взаємодіяти з іншими людьми і дотримуватися певних правил. Тому важко переоцінити роль сім'ї як інституту соціалізації в адаптації дитини в суспільстві.

Сімейна криза як деформуючий фактор первинної соціалізації особистості

Найважливішим інститутом первинної соціалізації є сім'я. У сім'ї раннього дитинства активізуються механізми соціальної ідентифікації особистості, формуються стійкі життєві навички та моделі поведінки.

На жаль, цей базовий соціальний інститут зараз перебуває у затяжній кризі:

- спостерігається постійне зростання позашлюбної народжуваності;
- майже половина матерів виховують дітей самі;
- зменшується кількість зареєстрованих шлюбів;
- Збільшується кількість розлучень.

В результаті впливу цих негативних факторів здійснюється структурна деформація сім'ї. Звичайно, те, що дитина росте в неповній сім'ї, не є показником деформації процесів соціалізації, але, на жаль, як показує практика, найчастіше в «зону ризику» потрапляють саме неповні сім'ї.

Крім структурних ушкоджень сучасної російської сім'ї, зростає кількість психологічно деформованих сімей.

Під психологічно деформованою сім'єю розуміється сім'я, в якій спостерігаються порушення системи взаємин і взаємодії між членами сім'ї, порушення психологічної атмосфери і клімату.

У результаті психологічної деформації сім'ї, руйнування системи взаємодії, стосунків між її членами деформується і зміст процесу соціалізації, що може призвести до розвитку негативних особистісних якостей - від соціального інфантилізму до девіантна, асоціальна поведінка [5].

Агенти вторинної соціалізації

Сюди відносяться всі ті, хто менше впливає на людину, але безпосередньо пов'язаний з нею в життєвому процесі. Це представники адміністрації навчального закладу, працівники міліції, армії, церкви та інших громадських чи професійних організацій.

Суспільство як інститут соціалізації є складною динамічною системою, що включає безліч підструктур, які органічно взаємодіють одна з одною за певними правилами в процесі життєдіяльності.

Фактори успішної соціалізації

Це умови, у взаємодії яких відбувається процес соціалізації. Прийнято виділяти 4 групи факторів соціалізації [10]:

- Мегафактори – космос, світ, планета;
- макрофактори – держава, народ, суспільство;
- Мезофактори, що визначаються умовами соціалізації великої групи людей, об'єднаних місцем проживання та приналежністю до одного етносу, однієї соціальної групи;
- Мікрофактори - сім'я, друзі, студенти або робочий колектив, сусіди, інші соціальні мікрогрупи.

Усі ці фактори соціалізації тією чи іншою мірою впливають на людину і забезпечують процес соціалізації.

Успішність соціальної адаптації людини визначається прийняттям нею соціальних норм і порядків, а також здатністю захищатися від соціальних і життєвих ситуацій, які перешкоджають саморозвитку і самореалізації.

Передумовою успішної соціалізації є узгоджений вплив на людину різних соціальних інститутів. Незважаючи на це, суспільство продовжує стихійно впливати на людину, що часто призводить до проблем. У зв'язку з цим навчальними закладами активно впроваджується та проводиться програма виховання та соціалізації учнівської та молоді.

Виховання компетентного та соціально активного покоління – запорука процвітання країни в цілому. Тому ця проблема вже потребує пошуку рішень на державному рівні.

Повна соціалізація полягає в отриманні людиною обсягу знань, необхідних для успішної взаємодії з суспільством.

Іншими словами, говорити про повну соціалізацію того, що можливо при виконанні функцій, встановлених суспільством, в якому живе людина, і запитів соціальної групи, до якої вона належить. Повна соціалізація включає статеву, матеріальну та соціальну сфери.

Тому для повноцінної соціалізації людина повинна мати нормальний фізичний і розумовий розвиток, відповідний рівень освіти і соціального статусу, сім'ю і дітей.

Якщо людина в якійсь сфері не відповідає прийнятій нормі, то слід говорити про незавершену соціалізацію. Як і у випадку з повною соціалізацією, неповна соціалізація означає, що частина інформації, необхідної людині для функціонування в групі, не була засвоєна [9].

Ми також називаємо цей тип соціалізації односторонньою соціалізацією.

При односторонній соціалізації людина засвоює норми і знання однієї сфери, тобто воно соціалізується або в сім'ї, або на роботі тощо.

Ще один вид соціалізації, що характеризується обсягом засвоєної інформації, — це власне соціалізація. Характерним для правильної соціалізації є набуття людиною діапазону і змісту соціального досвіду, відповідного соціальній групі людини. Власне соціалізація дає змогу, насамперед, вирішити ті завдання, які в певний момент постають перед суспільством, соціальною групою [3].

Соціалізація може бути незначною, але повною. Наприклад, людина може бути добре соціалізованою, але з часом її соціалізація все більше і більше суперечить вимогам суспільства і стає все менш актуальною.

Окремо можна виділити адекватну соціалізацію. Цей тип соціалізації характеризується повною відповідністю ідеалів, правил поведінки і знань, якими володіє людина, реальним об'єктивним процесам, якими вона оточується.

1.3. Дистанційне навчання, як агент вторинної соціалізації вчителя

Дистанційне навчання – ще один спосіб соціалізації. Він пропонує відповідність нормам, прийняття цінностей. Так відбувається соціалізація. Відстань не означає, що у вас менше спілкування з однолітками та вчителями. Відвідуючи онлайн-школу, ми можете говорити про повноцінне навчання [21].

Соціалізація (від лат. *socialis* – громадський) – це процес засвоєння людським індивідом певної системи знань, норм і цінностей, що дозволяє йому функціонувати як повноцінний член суспільства.

Для вчителів соціалізація - це розвиток ціннісних орієнтацій і мотивації поведінки. Процес інтеграції в суспільство, в різні типи соціальних спільнот. Залежно від групи і ролі в ній виникають специфічні норми. На їх основі виникають соціально значущі властивості особистості.

У школі важливим є спілкування вчителів з учнями, активність кожного учасника процесу, якість викладання. Чим цікавляться діти. Хтось читає цікаву книгу і ділиться досвідом, хтось любить сучасну музику і рекомендує послухати новий трек, а хтось вивчає робототехніку і радить іншим. Ось і виходить, що вчителі повинні бути сучасними та розвиватись разом з суспільством, в процесі спілкування засвоювати нову інформацію.

Кожен мікросоціум на щось націлений, допомагає розвиватися та вдосконалюватись у певній сфері.

Стереотипом є думка про те, що вчителі, які навчають дітей дистанційно, відлюдники, замкнуті, спілкуються лише з рідними та не пристосовані до життя в суспільстві.

Сучасний світ вимагає оригінальних рішень. Деякі люди змушені навчатися дистанційно. Якщо навчальний процес погано спланований, на певних етапах можуть виникнути деякі труднощі.

Дистанційне навчання більш гнучке, тому скромні вчителі, які мають проблеми з соціалізацією в колективі або довго адаптувалися до нових умов, почуватимуться ще комфортніше. Домашня атмосфера заспокоїть і зробить спілкування комфортним.

Для тих, хто поїхав, через складні життєві умови та зараз живе за кордоном, дистанційне навчання допомагає збиратися у відповідну групу, але залишатися там, де зручно.

Методи соціалізації в дистанційному навчанні [23]:

Онлайн уроки.

Заняття в прямому ефірі, де діти можуть запитати та дізнатися думку вчителя та однокласників. Вчителі навчають дітей новому, формулювати твердження та аргументувати, доводити правильність власних слів у розмові та розмові без аргументів та суперечок.

Консультації.

Спільні чи індивідуальні зустрічі з викладачами дають можливість обговорити важливі чи незрозумілі теми. Це вчительський досвід. І коли друг пояснює, це не може бути менш інформативним і доступним. Почувши тему простими словами від людини, яка також не знайома з нею, ви отримаєте досвід і полегшите власне навчання.

Позапланові заходи.

У заочній школі, хоч і не в кожній, пропонують не лише відвідувати заняття, а й проводити вільний час разом. Деякі школи проводять святкові онлайн-лінійки без нудних промов і декламації віршів. З іграми, які допоможуть дітям пізнати один одного та справити позитивне перше враження.

Ранкові зустрічі для малечі на різні теми, підлітковий клуб, орієнтований на розвиток критичного мислення та обговорення проблемних питань, ігри тут теж не завершені. Асоціація професійного консультування для зосередження та розумного вибору професії. Віртуальний театр. У дітей теж проходить соціалізація, тому що можна пробувати різні ролі. Діти з різних класів взаємодіють, а значить, мають різний життєвий досвід. Якщо вони знайдуть спільну мову зараз, їм буде легко спілкуватися в подальшому житті.

Чат.

Листування – це також спосіб обміну враженнями та спілкування. Ви можете зробити це на уроці або у вільний час у коментарях.

Іноді вчителі об'єднуються в групи для індивідуальних занять дітей, щоб поговорити про ігри, досягнення та інтереси дітей, влаштовують відеоконференції, а не просто спілкування.

Існує багато засобів спілкування, в тому числі дистанційне навчання. Думка про те, що необхідні зв'язки не можуть бути встановлені, що соціалізація недостатньо активна, помилкова.

У заочній школі можуть адаптуватися тихі, скромні та активні люди, які люблять діяти та багато спілкуватися.

А також до дистанційних шкільних заходів педагогічного складу входить:

- Педагогічна рада
- Психолого - педагогічний консиліум
- Практичне заняття для вчителів "Технології колективного групового навчання"
- Атестація вчителів. Відкриті уроки
- Методичні семінари
- Майстер класи для вчителів
- Підвищення кваліфікації вчителів

- Курси для вчителів новим освітнім технологіям, тощо.

З усього вище сказаного, може узагальнити, що вчителі не тільки здійснюють дистанційне навчання учнів, але й самі навчаються дистанційно, тому можемо сказати, що учні та вчителі є споживачами дистанційного навчання, а дистанційне навчання, в свою чергу є агентом вторинної соціалізації особистості.

РОЗДІЛ II.

АНАЛІЗ ПСИХОЛОГІЧНИХ КОМПОНЕНТІВ ПРОФІЛЮ ВЧИТЕЛЯ, ЯК СПОЖИВАЧА ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

2.1 Поняття та особливості дистанційного навчання як форми підвищення кваліфікації спеціаліста

У сучасному світі відчуття людиною нестачі знань приймає специфічну форму відповідно до культурного рівня розвитку суспільства і являє собою потребу в освіті, яка може бути виявлена і задоволена на ринку освітніх послуг. Для максимального задоволення бажань в отриманні освіти, установи, центри, які надають освітні послуги, повинні направити свою діяльність на прогноз нових потреб конкретних споживачів. Адже останнім часом в системі професійної освіти та підвищення кваліфікації загострюється конкуренція між класичною та дистанційною формами навчання.

Тенденції впровадження сучасних інформаційних технологій у процес навчання актуальні не лише для ВНЗ, різноманітні курси підвищення кваліфікації, спеціалізовані освітні курси, тренінгові програми, практико-орієнтовне навчання також переходять у режим онлайн.

На сьогодні існує багато підходів до визначення поняття «дистанційне навчання». Це поняття було сформульоване такими вченими, як М. Томпсон, М. Мур, А. Кларк, і Д. Кіган. Кожен із цих авторів підкреслював окремий аспект цього методу.

Дистанційне навчання (Distance Learning, Distance Education) – це така форма організації освітнього процесу, основою якої є самостійна робота людини, яка навчається. Це дає змогу навчатися у зручний для людини час та у віддаленому від викладача місці (тому дистанційне). Названа форма навчання дає змогу отримати освіту широкому колу людей, які мають певні обмеження задля очного навчання. Іншими словами, дистанційне навчання

передбачає таку організацію навчального процесу, коли студент навчається самостійно за розробленою викладачем програмою і віддалений від нього у просторі чи в часі, однак може вести діалог з ним за допомогою засобів телекомунікації [27].

Дистанційне навчання через Інтернет забезпечує постійний контакт та інтенсивний обмін інформацією між слухачем та викладачем (тьютором), хоча фізично їх можуть розділяти тисячі кілометрів.

Відмінність дистанційного навчання від традиційного зрозуміла, якщо розглянути їх з погляду форм взаємодії викладача і студента. В основу традиційної моделі навчання покладено читання лекцій, проведення семінарських, лабораторних та різних ігрових видів занять, організація самостійної роботи студентів тощо. База навчання – книга і викладач, як інтерпретатор знання. Дистанційне ж навчання орієнтоване на впровадження в навчальний процес принципово відмінних моделей навчання, що передбачають проведення конференцій, проектні роботи, тренінги та інші види діяльності з комп'ютерними та нетрадиційними технологіями [40].

Толочко В. М. [32] у наукових працях наводить список потенційних споживачів системи дистанційного навчання, наведемо основні категорії:

- особи різного віку, які проживають в малоосвоєних регіонах, віддалених від вузівських центрів;
- фахівці, що вже мають освіту і бажають підвищити свою кваліфікацію, набути нових знань або отримати другу освіту;
- особи, які не мають можливості отримати освітні послуги в традиційній системі освіти в силу певних обставин, наприклад, неможливості поєднання навчання з роботою;
- особи, які мають медичні обмеження для одержання регулярної освіти в стаціонарних умовах (які потребують навчання вдома);
- особи, які бажають отримати освіту в зарубіжних освітніх установах;
- талановиті особистості, які прагнуть отримати додаткові знання, другу паралельну освіту, пройти освітню програму в стислі терміни;

- різні категорії фахівців, яким потрібно перепідготовка і підвищення кваліфікації, зокрема, викладачі різних освітніх установ.

Узагальнюючи концептуальні погляди представників педагогіки та педагогічної психології на природу і сутність феномену дистанційного навчання, важливо диференціювати такі поняття як дистанційне навчання та онлайн навчання.

Онлайн-навчання - це отримання знань і навичок за допомогою комп'ютера або іншого гаджету, підключеного до Інтернету. Це навчання в режимі "тут і зараз", опосередковане з'єднанням. Такий формат з'явився в сфері дистанційного навчання і став його логічним продовженням з розвитком Інтернету і цифрових технологій. Онлайн-навчання є складовою частиною дистанційного навчання, адже такий формат передбачає навчання за допомогою різних каналів: відео-конференції, телеконференції, відео-лекції. Онлайн навчання означає, що вивчення тієї чи іншої теми відбувається за допомогою інтернет-з'єднання [29].

Розглянемо характерні риси дистанційного навчання. Основною є *гнучкість*, адже кожен учень, студент, слухач, що одержує додаткову освіту в такій формі, в основному не відвідує регулярних занять за чітким графіком, а навчаються у зручній для себе час та у зручному місці. Тобто навчання відбувається паралельно із професійною діяльністю. Це є великою перевагою дистанційного навчання, тому що додаткову освіту найчастіше отримують спеціалісти, що мають вже певну роботу, обов'язки, але в той же час мають потребу у поповненні знань.

Доступність та охоплення великої аудиторії. Дистанційне навчання дозволяє охопити необмежену кількість людей та надає рівні можливості для навчання незалежно від місця проживання, соціального статусу, стану здоров'я, можливе навчання за кордоном, не виїжджаючи з країни.

Якість навчання. Така форма освіти не поступається традиційній. По-перше для навчання залучаються найсучасніші інтернет-технології та ресурси, по-друге таке навчання дає змогу повторного перегляду та більш

глибокого вивчення, по-третє дистанційне навчання передбачає порівняно більші обсяги інформації, яку можна отримати у коротші строки.

Олійников Н.М. стверджує, що дистанційне навчання *допомагає оминати психологічні бар'єри*, пов'язані з комунікативними якостями людини, – наприклад, сором'язливістю, страхом публічних виступів та ін.

Не менш важливим є те, що дистанційне навчання *позитивно впливає на студента*, розвиваючи його творчий та інтелектуальний потенціал за рахунок самоорганізації, прагнення до знань, формування відповідальності та самостійного прийняття рішень.

Кожна людина засвоює інформацію в своєму темпі, і різним людям для цього потрібні різні умови. Система дистанційного навчання дозволяє враховувати ці особливості. Учасник може вивчати запропоновану програму частинами, повторно звертатися до складних моментів, може навчатися у зручний для нього час. Дуже важливий момент - це можливість повторення пройденої теми. Система дистанційного навчання дозволяє учаснику звернутися до тієї чи іншої теми в будь-який час, вирішуючи конкретну задачу або розбираючись в певній ситуації.

Переваги та недоліки дистанційної форми навчання для споживачів, розробників, постачальників, організаторів навчального процесу та інших зацікавлених осіб обумовлені різними факторами, які можна об'єднати в такі групи:

- економічні (більш низька вартість навчання, але необхідні витрати на апаратне і програмне забезпечення);
- соціальні (можливість отримання престижного посвідчення або диплома, не виїжджаючи з дому, але це неможливо без високого ступеня самоорганізації учня);
- організаційні (спрощується процес контролю навчання);
- змістовні (існує можливість багаторазового повторення матеріалу)

[27].

Незважаючи на досить об'ємний перелік позитивних якостей дистанційної освіти, як і в будь-якій іншій формі навчання, в ній можна виділити декілька недоліків. 1) Відсутність можливості негайного практичного застосування отриманих знань із наступним обговоренням виниклих питань з тренером чи викладачем і роз'яснення ситуації на конкретних прикладах. Це перш за все стосується практико-орієнтованих курсів. 2) Необхідність великих інвестицій на початковому етапі організації роботи системи дистанційного навчання. 3) Відсутність безпосереднього контакту студента з тренером чи викладачем, що важко на даному етапі розвитку суспільства як для викладача, так і для студента. 4) Можливість навчатися у зручний час може перетворитися не на систематичне навчання, а на постійну прокрастинацію цього виду діяльності [19]. Саме тому дистанційна форма потребує особливої самоорганізації та навичок тайм-менеджменту.

За дослідженнями Васюк О. використання дистанційної форми навчання має ще одну особливість, а саме – велике навантаження на зір у зв'язку з необхідністю тривалий час перебувати за комп'ютером. Тому, застосовуючи дистанційну форму навчання потрібно урізноманітнювати її види [19].

На сприйняття і засвоєння інформації в рамках системи дистанційного навчання впливають такі основні параметри, - обсяг інформації, її структурованість, простота і наочність викладу. Саме тому заняття краще робити короткими, інформацію подавати чітко відповідно до заявленою метою, не застосовувати складну термінологію і максимально використовувати графічні і інтерактивні можливості розробника курсу. Тоді система дистанційного навчання буде працювати максимально ефективно, учасники будуть звертатися до курсів знову і знову, закріплюючи і відпрацьовуючи на практиці представлений в них матеріал.

Найбільш поширеними є наступні види дистанційних технологій з метою підвищення кваліфікації спеціаліста: 1) вебінар - спосіб організації зустрічей онлайн, формат проведення семінарів, тренінгів та інших заходів за допомогою Інтернету; 2) відео-лекція – записи теоретичного матеріалу у форматі традиційної лекції; 3) ефір «питання-відповідь» - діалог з учасниками курсу, де кожен може з'ясувати питання, що виникають в процесі навчання. Часто використовується як підсумкове заняття [24]. Також велику частину навчання відводять на самостійне опрацювання матеріалу, читання літератури та виконання домашнього завдання.

Наскільки ефективним буде будь-який вид дистанційного навчання, що залежить від чотирьох факторів:

- ефективного взаємодії викладача і студента, не дивлячись на те, що вони знаходяться на відстані;
- педагогічних технологій, при цьому використовуються;
- ефективність розроблених методичних матеріалів і способів їх подачі;
- ефективність зворотнього зв'язку.

Москаль Ю. [25] зазначає основні завдання, які вирішує дистанційне навчання в порівнянні з традиційним очним навчанням: - надає можливість проходити навчання, не покидаючи місця проживання і в процесі виробничої діяльності; - забезпечує широкий доступ до освітніх вітчизняних та світових ресурсів; - надає можливість отримати освіту для вирішення різних життєвих завдань і при будь-якому рівні початкової освіти і підготовки; - надає можливість організації процесу самонавчання найбільш ефективним для себе чином і отримання всіх необхідних засобів самонавчання; - надає можливість переривання і продовження навчання в залежності від індивідуальних можливостей і потреб; - значно розширює коло людей, яким доступні всі види освітніх ресурсів без вікових обмежень; - знижує вартість навчання за рахунок широкої доступності освітніх ресурсів; - дозволяє формувати унікальні освітні програми за рахунок комбінування курсів, що надаються

освітніми установами; - дозволяє підвищити рівень освітнього потенціалу суспільства і якості освіти; - задовольняє потреби країни в якісно підготовлених фахівцях і кваліфікованих робітниках; - підвищує соціальну і професійну мобільність населення, його підприємницьку і соціальну активність, кругозір і рівень самосвідомості; - сприяє примноженню знань, збереженню кадрового і матеріального потенціалу, накопиченого вітчизняної освітньої системою.

Система дистанційного навчання розрахована переважно на людей достатньо свідомих, які не потребують постійного контролю з боку викладача. Тому важливу роль при дистанційному навчанні відіграє мотивація слухачів, їхня здатність до самоорганізації. Тому найбільш важливими компонентами дистанційного навчання є: створення практичних ситуацій під час навчального процесу, можливість для студента проявити себе, самореалізуватися, чіткість організації навчального процесу та індивідуального підходу.

В свою чергу, на підставі опрацювання та систематизації теоретичного і фактичного матеріалу, дистанційне навчання має переваги як додаткова освіта, що надає можливості розширити базові вміння, отримати навички необхідні для підвищення кваліфікації, професійного розвитку.

Аудиторією такого навчання, на наш погляд, можуть бути не всі професійні сфери. Проаналізувавши сучасні тенденції розвитку, можна виділити найбільш розповсюджені області для використання дистанційного навчання. Це перш за все сфери бізнесу та маркетингу, які стрімко переходять у режим онлайн та пропонують курси для засвоєння нових навичок роботи в Інтернеті. Та сфера психологічного розвитку та навчання. Звичайно споживачі кожної сфери мають характерні особливості, але в цілому для всієї аудиторії важливо наступне: всі вони мають бути з високим рівнем освітньої самомотивації, наполегливими, цілеспрямованими, мати базові навички роботи з комп'ютерними технологіями та Інтернетом, що зробить їх навчання дійсно ефективним. До того ж споживачі освітніх послуг

використовують освітній потенціал не тільки для створення матеріальних і інших благ, не тільки для заробляння коштів до життя, але ще і для себе, для задоволення власних потреб безпосередньо, перш за все - пізнавальних потреб [34].

2.2. Аналіз психологічних компонентів поведінки вчителя, як споживача дистанційного навчання

Спираючись на особливості дистанційного навчання та дані психографічного підходу важливо виділити та проаналізувати психологічні компоненти споживання дистанційного навчання. На думку Долинський С.В. [22] у формуванні переваг споживача вирішальну роль відіграють його потреби.

Потреби - це динамічний і ситуативно-мінливе утворення в структурі мотивації. Потреба створює напруження, і його регулююча дія виражається в завданні якогось цільового стану, реалізація якого призводить до тимчасового насичення. Потреби, діючи «тут і тепер», відображають поточний стан постійно мінливих відносин. Потреба є внутрішньою умовою діяльності людини, станом потреби або нестачі в чому-небудь. Вона становить необхідну передумову будь-якої діяльності, але не здатна надати діяльності певну спрямованість [28].

Відносини і переваги споживача визначаються атрибутами продукту, відповідними його актуальним потребам.

В економічній психології була зроблена спроба застосувати піраміду потреб А. Маслоу для аналізу споживання. Дослідження, дозволили отримати такі результати та співвіднести соціальні потреби, потреби в повазі та визнанні та потреби в самоактуалізації з процесом споживання дистанційного навчання. Отже розглянемо їх більш детально.

Соціальні потреби становлять потреби в любові, прив'язані та належності до певної соціальної групи: родичів, друзів, знайомих, певному

колу людей. Демонстрація приналежності до певного класу (реальної або бажаної) досягається через відкрите споживання товарів певної ціни або марки.

У ситуації дистанційного навчання споживач долучається до групи колег, де може бути організоване спілкування між ними, обмін досвідом та дискусії.

Потреби в повазі і визнанні реалізуються через споживання. У загальному сенсі в споживанні вони зводяться до потреби в самопрезентації, яка поділяється на потребу в презентації тіла і потреба в презентації «Я». Потреба в презентації «Я» - потреба в демонстрації характеру, здібностей, умінь - проявляється в особливій колірній гамі одягу, специфічному оформлення квартири, в різних аксесуарах.

Дистанційне навчання також задовольняє цю потребу. Якщо розглядати варіант додаткового навчання часто є можливість отримати сертифікат і таким чином презентувати себе як більш кваліфікованого спеціаліста.

Потреба в самоактуалізації - потреба в самовираженні, перманентно пов'язана зі споживанням. Людина готує смачні страви з міркувань самовираження і естетики, красиво одягається, щоб виразити себе, купує картини і книги, щоб самовдосконалюватися. Найбільш часто вона реалізується в споживанні товарів відкритого споживання і виражається в демонстрації своєї індивідуальності, статусу, фінансового добробуту і т.п. Якщо самопрезентація - це просто демонстрація себе, своїх товарів, то самоактуалізація - більш духовна потреба, яка веде до творчості, душевності, висловом глибинного «Я». Іноді творці реклами штучно «прив'язують» ці потреби до свого товару.

Самоактуалізація є однією з домінуючих потреб у споживанні онлайн-навчання. Адже само прагнення до розвитку, вдосконалення, кар'єрного росту стимулює людину обирати додаткове навчання, в тому числі і у дистанційному форматі.

За А. Маслоу, більш високий рівень потреб задовільнюється лише тоді, коли задоволені попередні. Тобто товар, забезпечує людині в першу чергу самовираження, буде придбаний в тому випадку, коли вже закуплена продукція, орієнтована на нижчі потреби. Для товарів особистого споживання це твердження адекватно в більшості випадків. Для товарів відкритого споживання можливі випадки, коли нижчі потреби задоволені мінімально, а вищі - максимально. Цьому сприяють зазвичай три причини. По-перше, на цю субординацію накладає відбиток цінність самореалізації. По-друге, при максимальній задоволеності нижчих потреб в конкретному товарі раніше (наприклад, в дитинстві), їх ступінь (рівень) може знижуватися. По-третє, нерідко складається ситуація, при якій актуальна потреба людини входить в протиріччя з модою традиціями, або уподобаннями референтної групи [29].

Мотиви та мотивація споживання. Рушійною силою споживчої поведінки, як і будь-якого другого виду соціальної поведінки, є потреби і мотиви. Мотиви діяльності несуть в собі дійсну змістовну характеристику потреб. Мотиви обумовлюють прагнення до певного стилю споживання (консерватизм, престиж, практичність і т.п.), який формує повагу до відповідних торгових марок. Мотиви і потреби визначають напрямок і межі пошуку бажаних властивостей в продукті. Таким чином, вивчення потреб дозволяє зрозуміти, чому у людини виникає спонукання щось купити, а знання мотивів покупки пояснює, чому це спонукання реалізується саме таким чином.

І.В. Альошина визначає споживчу мотивацію як рушійну силу, що активізує споживчу поведінку та надає мету і напрямок для цієї поведінки.

Мотивація - це психодинамічна система особистості, що організує (спонукає), регулює діяльність і відображає життєве ставлення особистості до навколишнього світу [30]. Змістовна і динамічна сторона мотивації зумовлюється рядом факторів: психічними процесами і станами - вольовими, емоційними, психічними утвореннями, що мають відношення до структури

особистості (потреби, установки, ціннісні орієнтації), системою відносин особистості до світу, власною активністю, планованими результатами.

Мотив досягнення як стійка характеристика особистості, по Г.Мюррею, проявляється в прагненні домогтися результату в роботі, досягти певного рівня в якій-небудь справі. Мотив досягнення, як вважає Х. Хекхаузен, показує, наскільки людина прагне підвищувати свій творчий хист і вміння, підтримувати їх на високому рівні. Мотив досягнення характеризує дві незалежні тенденції - прагнення до успіху і прагнення уникнення невдач [34].

Д. Мак-Клелланд виділяє три основні характеристики людей, яких відрізняє яскраво виражене прагнення до досягнення успіху. Такі люди вважають за краще брати на себе відповідальність у вирішенні різноманітних завдань; проявляють схильність до заздалегідь прорахованому ризику; ставлять перед собою реальні і досяжні цілі; потребують визнання своїх дій. Мотивація досягнень пов'язана з проявом таких вольових якостей, як терплячість, завзятість, наполегливість. Основу мотиву досягнення становить прагнення людини до майстерності, суперництва, до роботи (бажання відчувати задоволення від добре виконаної роботи).

Люди, які уникають невдачі, свої успішні справи найчастіше схильні визначати зовнішніми факторами, тобто везінням, труднощами або легкістю певного завдання, а ось в разі невдалого завершення справи вони звертаються до аналізу своїх власних здібностей. Також суб'єкти, у яких є досить сильно виражений мотив до уникнення невдачі, зазвичай схильні недооцінювати свій потенціал. Під мотивацією уникнення невдач розуміють вироблений механізм уникнення різних помилок і невдач; тобто для особистості, мотивованої на невдачі, найголовнішим є не допускати помилок, іноді навіть ціною перетворення початкової значимої мети, її повного або часткового недосягнення [38].

На процес дистанційного навчання безперечно впливає переважаючий вид мотивації. Мотивація на досягнення успіху передбачає активну участь у навчанні, зацікавленість, застосування навичок у практичній діяльності.

Мотивація на уникнення невдач пов'язана з певними тривогами щодо навчання. Може призводити до більш низьких результатів у кінці навчання.

До основних мотивів, що детермінують споживчу поведінку Тришин, В.В. відносить [33]:

1. Утилітарні: споживач, перш за все, зацікавлений в експлуатаційних характеристиках товару, його довговічності і т.п. У контексті дистанційного навчання це пов'язано з можливістю отриманні знання використовувати у професійній діяльності, чіткій інструментарій.

2. Естетичні: важливий зовнішній вигляд виробу, привабливість форми, оригінальність колірної рішення, можливість гармонічного поєднання з іншими предметами. Вони здатні домінувати, поки категорія краси буде займати центральне місце в життєдіяльності людини. Не часто зустрічається у дистанційному навчанні, пов'язано перш за все з візуальними образами у навчанні, презентаціями, інфографіками. Безперечно це не виступає основним мотивом, але може впливати на загальне сприйняття дистанційної форми навчання.

3. Мотиви престижу: позначаються більш-менш в певних соціальних групах. З ростом матеріального добробуту і життєвого рівня підвищується і їх значення. З дистанційним навчанням перетинається через високу популярність та інноваційність такого підходу навчання.

4. Мотиви досягнення, уподібнення: по суті, близькі до мотивів престижу, а їх різновиди - до мотивів моди.

5. Мотив традиції: обумовлений переважно національно-культурними особливостями різних націй і народностей. Не співвідноситься з дистанційним навчанням.

Як інший приклад класифікації споживчих мотивів можна привести варіант Дж. Россітера і Л. Персі, спеціалістів в області поведінки споживачів. Вони пропонують розглядати вісім мотивів споживання, які об'єднують в 2 групи: групу негативних (інформаційних) мотивів і групу позитивних (трансформаційних) мотивів.

До негативних спонукань (мотивів звільнення) відносяться: зняття проблеми, уникнення проблеми, неповне задоволення, змішаний мотив прийнятність-уникання, нормальне виснаження.

Позитивні спонукання (мотиви винагороди): сенсорне задоволення; інтелектуальна або професійна стимуляція; соціальне схвалення [37].

Аналіз психологічних процесів споживчої поведінки демонструє, що в основі споживання лежать властивості продукту, відповідні актуальним потребам і мотивам людини. Центральними категоріями в аналізі споживчої поведінки виступають не тільки мотиваційна сфера і потреби, а й ціннісні орієнтації, установки, норми.

Цінності споживача. Ціннісний компонент у сприйнятті товару часто є неусвідомленим і являє собою глибинні пласти мотиваційних і особистісних утворень.

Система цінностей, виражена в структурі найбільш значущих сфер життєдіяльності, впливає на стиль споживання як прямим, так і непрямим чином. Прямий вплив є вираженням прямого взаємозв'язку цінностей зі стилем споживання (цінності: розкіш, успіх, влада, вплив, визнання; стиль споживання: дорогі товари відомих марок, мотивація престижу). Непрямий вплив простежується у викривленому прояві цінностей на стилі споживання (цінності: незалежність від думки оточуючих, орієнтація на внутрішній світ, гармонійність; стиль споживання: «кинути виклик оточуючим», що є свідченням небайдужого ставлення до їхньої думки).

Дж. Шет, Б. Ньюман і Б. Гросс описали ринковий вибір на основі системи цінностей. Вони припустили, що споживач шукає в товарі наступні цінності:

- функціональна - здатність блага грати утилітарну чи фізичну роль (це функціональні або фізичні властивості товару);
- соціальна - здатність, по якій споживач асоціюється з будь-якої соціальної групою;

- емоційна - здатність товару порушувати почуття і афективні реакції;
- гносеологічна - здатність збуджувати цікавість, створювати новизну, задовольняти прагнення до знань;
- умовна - корисність блага, обумовлена специфічною ситуацією, в якій здійснюється споживчий вибір [39].

Цінності споживачів оцінюють і за допомогою типології Ш. Шварца, про яку ми вже згадували. Дана типологія демонструє цінності на рівні поведінки, тобто індивідуальні пріоритети, що найбільш часто виявляються в соціальній поведінці особистості.

У дистанційному навчанні, важливо зазначити, домінуючи цінності можуть змінюватися в залежності від професійної сфери споживача.

Споживчі установки являють собою варіант соціальних установок, сфери дії яких стосується споживання. Споживчі установки часто мають латентний характер, тобто присутні в уявленнях людини в згорнутому вигляді і можуть актуалізуватися в момент зустрічі з предметом відносини. В споживчих установках більш явно виражена дистанція між ставленням і реальною поведінкою. Людина може мати чітке ставлення до речей, які вона ніколи не купить (наприклад, бажані марки дорогих автомобілів).

Розглядаючи установки споживачів, Сміт визначив структуру установки. Він прийшов до висновку, що установка складається з 3 компонентів - когнітивного, емоційного і поведінкового. Ми розглянемо ці компоненти з позиції впливу реклами на ці елементи. Когнітивний компонент установки - це різноманітні знання про предмет, умови діяльності і т.п. Він є самим стійким компонентом. Цей компонент існує як якесь ядро, модель майбутнього поведінки [11]. У дистанційному навчанні це знання, думки та переконання щодо такого формату. Тобто є певна кількість людей, які навіть не проходили навчання, але мають певні установки щодо нього.

Афективний компонент установки - це емоційна оцінка об'єкта, виявлення почуття симпатії або антипатії до нього. Він пов'язаний з енергією, мобілізацією людини, яка штовхає його на діяльність. Стосовно до реклами

афективний зміст установки - це почуття до продукту: «я люблю машину саме цієї марки, так як більше їй довіряю відчуваю себе в ній у безпеці». На думку Хара, О., вплив на емоції - кращий спосіб вплинути на переконання людини і, в кінцевому рахунку, на його поведінку [34]. Це, як правило, рекламні ролики, звернені до нашої любові до друзів, сім'ї, хорошим часів і почуттям, з якими вони пов'язані, розваг і забав (це особливо видно в рекламі пива, безалкогольних напоїв, товарів для дітей). Певні культурні символи в рекламі викликають у глядачів теплі почуття, і ці почуття автоматично переносяться на рекламований продукт, як того чекає творець реклами.

Найефективніший метод продажів, на думку дослідників, той, який показує, що товар може забезпечити гарне психічне стан людини і задовольнити його особистісні потреби. Що стало правилом для всіх рекламистів, що купують не товар, а красу, статус, престиж, веселощі і навіть друзів, апелює саме до цього аспекту установок споживача.

Так, наприклад, в дистанційному навчанні ми пропонуємо підвищення рівня експертності, продаємо статус високкваліфікованого спеціаліста, продаємо подальші перспективи та презентуємо краще майбутнє з отриманими знаннями та навичками.

Поведінковий компонент установки - це вироблення певної моделі поведінки - як діяти, що застосовувати. Грубо кажучи, це переклад установки в поведінку [28]. Кожен маркетолог сподівається, що останньою ланкою в цьому ланцюзі стане покупка товару. Деякі рекламні повідомлення також спрямовані на цей компонент установки. Це повідомлення типу «Купуйте!», А також безпосередні заклики спробувати продукт безпосередньо в місцях продажів. Щодо дистанційного навчання це пропозиції безкоштовного пробного навчання у дистанційному форматі. Тобто пропозиція спробувати певні безкоштовні продукти, щоб з'явилося бажання продовжити навчання.

Отже, узагальнюючи теоретичний аналіз психологічних компонентів профілю споживачів дистанційного навчання можна зробити висновки про те, що основними психологічними компонентами профілю споживачів, орієнтуючись на психографічний підхід є потреби, мотивація та мотиви, цінності та установки, що підтверджує теоретичну гіпотезу нашого дослідження .

ВИСНОВКИ

Соціалізація, безсумнівно, найбільш інтенсивно відбувається в дитинстві та підлітковому віці, але розвиток особистості продовжується в середньому та старшому віці. Дослідники визначили ключові відмінності між дорослою і дитячою соціалізацією, зазначивши, що доросла соціалізація виражається насамперед у розумінні того, що вдаватися до крайнощів у розумінні подій чи явищ неприпустимо, оскільки на проблему потрібно дивитися з різних сторін. Серед ознак дорослої соціалізації також можна відзначити наявність відлагоджених механізмів адаптації, які дозволяють адекватно реагувати на складні ситуації, змінювати ціннісні орієнтації, переглядати сформовані в більш ранньому віці авторитети. Крім того, соціалізація дорослого спрямована на те, щоб допомогти людині оволодіти певними навичками, тоді як соціалізація дитини переважно формує мотивацію її поведінки. Важливо відзначити, що для дорослої людини характерна ресоціалізація, яка включає багато видів діяльності і в якій нові цінності, ролі та навички засвоюються замість старих, недостатньо засвоєних або застарілих.

Соціалізація - має на увазі процес засвоєння людиною соціальних норм, цінностей і зразків поведінки.

Особистість людини формується за допомогою так званих первинних і вторинних носіїв соціалізації та їх інститутів.

Процес адаптації до даних соціальних умов включає передачу і засвоєння знань, навичок, формування ідеалів, норм і правил поведінки.

Основна мета процесу соціалізації — підготувати індивіда до виконання певної ролі та відповідати вимогам суспільства. На цій основі соціалізація виконує ряд функцій.

Особливості первинної та вторинної соціалізації:

- Первинна соціалізація найбільш інтенсивно відбувається в першому півріччі життя, але припиняється по спадній у другому.

Навпаки, вторинна соціалізація поширюється на другу половину життя людини, коли після її зрілості вона стикається з формальними організаціями та інститутами. Особливо у свідомому віці вони особливо сильно впливають на людину.

Первинна соціалізація — це сфера міжособистісних стосунків, вторинна — сфера соціальних відносин.

Агенти первинної соціалізації виконують кожен багато функцій (батько - опікун, адміністратор, вихователь, учитель, друг), а вторинної - одну-дві.

Нарешті, різниця між двома типами агентів соціалізації також полягає в тому, що агенти вторинної соціалізації отримують плату за виконання своєї ролі, а агенти первинної соціалізації – ні.

Під агентами соціалізації розуміють середовище людини, яке своїм впливом забезпечує засвоєння соціальних норм і правил. Іншими словами, це конкретні люди, які впливають на процес адаптації особистості.

Інститути соціалізації - це об'єкти, які впливають на формування особистості в суспільстві (школа, ВНЗ, робота).

Вчені розрізняють первинну і вторинну соціалізацію. До первинних відноситься процес засвоєння людиною норм і законів, за якими живе суспільство, його цінностей і традицій від народження до зрілості.

Вторинна соціалізація безпосередньо пов'язана з професійним оволодінням особистості в процесі становлення її особистості.

Агенти первинної соціалізації. Залежно від виду вчені розрізняють агентів первинної та вторинної соціалізації. Вони по-різному і різною мірою впливають на людину.

До первинних акторів відноситься найближче оточення людини: сім'я як інститут первинної соціалізації (мати, тато, бабуся, дідусь, тітка, дядько, інші родичі). До цієї категорії також входять шкільні вчителі, друзі та сусіди.

Особливістю цих засобів є те, що вони діють на людину з народження, з перших хвилин її життя.

Усі ці фактори соціалізації тією чи іншою мірою впливають на людину і забезпечують процес соціалізації.

Успішність соціальної адаптації людини визначається прийняттям нею соціальних норм і порядків, а також здатністю захищатися від соціальних і життєвих ситуацій, які перешкоджають саморозвитку і самореалізації.

Передумовою успішної соціалізації є узгоджений вплив на людину різних соціальних інститутів. Незважаючи на це, суспільство продовжує стихійно впливати на людину, що часто призводить до проблем. У зв'язку з цим навчальними закладами активно впроваджується та проводиться програма виховання та соціалізації учнівської та молоді.

Дистанційне навчання – ще один спосіб соціалізації. Він пропонує відповідність нормам, прийняття цінностей. Так відбувається соціалізація. Відстань не означає, що у вас менше спілкування з однолітками та вчителями. Відвідуючи онлайн-школу, ми можете говорити про повноцінне навчання.

Для вчителів соціалізація - це розвиток ціннісних орієнтацій і мотивації поведінки. Процес інтеграції в суспільство, в різні типи соціальних спільнот. Залежно від групи і ролі в ній виникають специфічні норми. На їх основі виникають соціально значущі властивості особистості.

Для тих, хто поїхав, через складні життєві умови та зараз живе за кордоном, дистанційне навчання допомагає збиратися у відповідну групу, але залишатися там, де зручно.

Методи соціалізації в дистанційному навчанні: онлайн уроки; консультації; позапланові заходи; ранкові зустрічі для малечі на різні теми; підлітковий клуб, орієнтований на розвиток критичного мислення та обговорення проблемних питань; асоціація професійного консультування; чат; листування; індивідуальні заняття дітей.

А також до дистанційних шкільних заходів педагогічного складу входить:

- Педагогічна рада
- Психолого - педагогічний консиліум
- Практичне заняття для вчителів "Технології колективного групового навчання"
- Атестація вчителів. Відкриті уроки
- Методичні семінари
- Майстер класи для вчителів
- Підвищення кваліфікації вчителів
- Курси для вчителів новим освітнім технологіям, тощо.

Існує багато засобів спілкування, в тому числі дистанційне навчання. Думка про те, що необхідні зв'язки не можуть бути встановлені, що соціалізація недостатньо активна, помилкова.

З усього вище сказаного, може узагальнити, що вчителі не тільки здійснюють дистанційне навчання учнів, але й самі навчаються дистанційно, тому можемо сказати, що учні та вчителі є споживачами дистанційного навчання, а дистанційне навчання, в свою чергу є агентом вторинної соціалізації особистості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Варій М.Й. Психологія особистості: Навч. посіб. Київ: Центр навчальної літератури, 2008. 592 с.
2. Власова О.І. Психологія соціальних здібностей: структура, динаміка, чинники розвитку: Монографія. Київ: Видавничо-поліграфічний центр “Київський університет”, 2005. 308 с.
3. Гарасимів Т.З. Особистість та проблеми її соціалізації. Форум права. 2009. №3. С.156-161
4. Гримова А. Соціалізація – навчання жити в суспільстві / А.Гримова, А.Гречишкіна // Дошкільне виховання: Науково-методичний журнал для педагогів і батьків. Київ, 2008. № 3 .С.10-13
5. Донченко Е.А., Титаренко Т.М. Личность: конфликт, гармония. 2-е изд., доп. Київ: Политиздат Украины, 1989. 175 с.
6. Кістяківський, Б. О. Система соціологічного знання. Філософська і соціологічна думка. 2005. № 12. С. 14–19.
7. Коваль Л.Г. Соціальна педагогіка. Соціальна робота. Київ, 1997. 392 с.
8. Корнєв М.К. Соціальна психологія. Київ, 1995. 304 с.
9. Кравченко Т.В. Сучасні характеристики соціалізації. *Педагогіка і психологія. Вісник АПН України*. Київ, 2007. № 3. С.11-19.
10. Лукашевич М.П. Соціалізація. Виховні механізми і технології: Навч. -метод. посібник. Київ: ІЗМН, 1998. 112 с.
11. Лукашевич М.П. Теорія і методи соціальної роботи. Навч. посіб. / М.П.Лукашевич, І.І.Мигович. 2-ге вид., доп. і випр. Київ: МАУП, 2003. 168 с.
12. Лукашевич, М.П. Соціалізація. Виховні механізми і технології: навч.-метод. посіб. Київ: ІЗМН. 1998. 112 с.
13. Москаленко В.В. Соціалізація особистості (філософський аспект). Київ: Вища шк. Головне вид-во, 1986. 200 с. Бібліогр.: с. 193-199.

14. Орбан-Лембрик Л.Е. Соціальна психологія: Навчальний посібник. Київ: Академвидав, 2005. 448 с.
15. Основи соціальної психології: навч. посіб. / За ред. М.М.Слюсаревського. Київ: Міленіум, 2008.
16. Черниш Н.Й. Соціологія. Львів: Кальварія, 2003. 474 с.
17. Соціальна робота: навчальний посібник / В.П.Андрущенко, В.П.Бех, М.П.Лукашевич, І.І.Мигович. Київ: ДЦССМ, 2002. Кн. 2. 315 с.
18. Капська А. Й. Актуальні проблеми соціально-педагогічної роботи : модульний курс дистанційного навчання / А. Й. Капська, О. В. Безпалько, Р. Х. Вайнола. Київ: ДЦССМ, 2002. 164 с.
19. Васюк О. Теоретико-методичні аспекти організації дистанційної освіти. *Вісник Книжкової палати України*. 2011. № 2. С. 30–32.
20. Дідик Ю. С., Львович О. М. Дистанційне навчання. Рекомендаційний бібліографічний покажчик / Ю. С. Дідик, О. М. Львович. Київ: Державна бібліотека України для юнацтва, 2006. 23 с.
21. Дистанційне навчання як сучасна освітня технологія. Електронний ресурс : матеріали міжвузівського вебінару (м. Вінниця, 31 березня 2017 р.) / відп. ред. Л.Б.Ліщинська. Вінниця : ВТЕІ КНТЕУ, 2017. 102 с.
22. Долинський Є.В. Дистанційне навчання – одна з прогресивних форм підготовки фахівців. Теоретичні питання культури, освіти та виховання: Збірник наукових праць. Вип. 42 / За заг. ред. проф. Матвієнко О.В. Київ: Вид. центр КНЛУ, 2010. С. 202-207.
23. Клокар, Н. Методологічні основи запровадження дистанційного навчання в системі підвищення кваліфікації. № 4. 2007. С.38 – 41.
24. Кухаренко В. М. Дистанційне навчання. Енциклопедичне видання : навч. метод. посіб. Київ: ТОВ Редакція „Комп’ютер”, 2007. 128 с.
25. Москаль Ю. Світові тенденції розвитку заочної та дистанційної вищої освіти. *Психологія і суспільство*. 2008. № 3. С. 116–122.

26. Овчарук О. В. Дистанційна освіта в європейських країнах та США у контексті розвитку інноваційних технологій. Комп'ютер у школі та сім'ї. 2004. № 7. С. 37–40.

27. Олійников Н.М. Мотивація слухачів у системі дистанційного навчання. Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми 2013. Вип. 36. С. 379-382. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Sitimn_2013_36_78

28. Педагогіка вищої школи: досвід і тенденції розвитку. Матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (11 травня 2018 року, м. Запоріжжя). Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2018. 140 с.

29. Покришень Д. А., Корнієць О. М. Відкриті онлайн курси як інноваційна форма навчання. Електронний ресурс. Режим доступу: http://visnyk.chnpu.edu.ua/?wpfb_dl=2418

30. Поплавська О. А. Дистанційна технологія підготовки фахівців як новітня форма організації процесу навчання. *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету "Україна"*. 2013. № 1. С. 189-193. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Znpkhist_2013_1_45

31. Субашкевич І. Р. Формування ціннісно-сміслової сфери студентів педагогічних спеціальностей засобами медіапсихологічних технологій *практ. посіб.* Львів : Растр-7, 2016. 60 с.

32. Толочко В. М. Проблемні аспекти дистанційної форми освіти та можливості її використання в Україні. Електронний ресурс. Провізор. 2009. № 11. Режим доступу до журналу: http://www.provisor.com.ua/archive/2009/N11/padfo_119.php (1.04.13).

33. Тришин, В.В. Сучасні системи дистанційної освіти в Україні / В.В.Тришин // Вісн. Черкас. ун-ту. Сер. Педагогічні науки. – Черкаси, 2009. – Вип.163. – С.136 – 141.

34. Хара, О. Виникнення та сучасні умови функціонування дистанційної освіти. Шлях освіти. №3. 2006. С.15 – 18.
35. Cialdini R.B. Influence: The psychology of persuasion / Robert B. Cialdini. New York: Harper Business, HarperCollins Publishers, 2007. 322 p.
36. Clardy, A. (2009). Distant, On-line Education: Effects, Principles and Practices. Online Submission, Retrieved from ERIC Database. Retrieved from <http://files.eric.ed.gov/fulltext/ED506182.pdf>
37. George Siemens Preparing for the digital university: a review of the history and current state of distance, blended, and online learning / George Siemens, Dragan Gasevic, Shane Dawson. Electronic resource. URL: <http://linkresearchlab.org/PreparingDigitalUniversity.pdf>
38. George Siemens Future Technology Infrastructures for Learning / George Siemens, Dragan Gasevic, Shane Dawson. Electronic resource. URL: <http://linkresearchlab.org/PreparingDigitalUniversity.pdf>
39. Singh, G., & Hardaker, G. (2014). Barriers and enablers to adoption and diffusion of eLearning. Education + Training, 56(2/3), 105–121. doi:10.1108/ET-11-2012-0123
40. Vonberg T.V. Online learning in higher education: problems and prospects. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://ir.kneu.edu.ua/bitstream/2010/20399/1/71-72.pdf>